

DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2021-25-30>

УДК 325.54(477.6)

ОБЛІК ТА РЕГУЛЮВАННЯ ПРОЦЕСІВ МІГРАЦІЇ НАСЕЛЕННЯ НА СХОДІ УКРАЇНИ

ACCOUNTING AND REGULATION OF MIGRATION PROCESSES IN EASTERN UKRAINE

Подлужна Наталія Олександрівна

доктор економічних наук, доцент,
ДВНЗ «Донецький національний технічний університет»
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-4366-4969>

Лизунова Олена Миколаївна

доктор економічних наук, професор,
ДВНЗ «Донецький національний технічний університет»
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-0083-4422>

Тарасенко Денис Леонідович

доктор економічних наук, професор,
Донецький державний університет управління, Маріуполь
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-6250-3442>

Podluzhna Nataliia, Lyzunova Olena
SEIU «Donetsk National Technical University»

Tarasenko Denys
Donetsk State University of Management, Mariupol

На соціально-економічний розвиток країни, її територіальну цілісність і національну безпеку великий вплив мають міграційні процеси. Проблема міграції населення є актуальною для України в умовах загострення демографічних і соціально-економічних проблем. Стаття присвячена аналізу міграційних процесів населення та їх впливу на економіку країни. Проаналізовано зміст основних механізмів регулювання міграційних потоків. Представлено аналіз динаміки і сучасного стану процесу міграції населення, на основі якого запропоновано напрями вдосконалення системи регулювання міграції населення. Розглянуто причини виникнення позитивних і негативних наслідків міграції населення. Досліджено думки фахівців з цієї проблеми. Стаття містить прогнози тенденцій міграційних процесів. Проведено аналіз міграційних процесів в Україні. Представлено результати аналізу динаміки і сучасного стану міграційних процесів. Оцінено вплив внутрішньої міграції на економіку країни. На основі представленого аналізу запропоновано напрями удосконалення системи регулювання внутрішньої міграції. Розширено уявлення про основні принципи та напрями державної міграційної політики, яких має дотримуватися уряд України під час її формування. В статті проаналізована кількість переміщених осіб, які потребують допомоги за період 2016-2020 рр. на прикладі Управління соціального захисту населення Ясинуватської райдержадміністрації. Проведено дослідження динаміки виплати щомісячної адресної допомоги в розрізі контингенту отримувачів на території Донецької області Ясинуватського району, які переміщуються з тимчасово окупованої території та районів проведення антитерористичної операції за період 2016-2020 рр. Досліджено тенденції динаміки основних показників виконання бюджетної програми 2501480 «Надання щомісячної адресної допомоги внутрішньо переміщеним особам для покриття витрат на проживання, в тому числі на оплату житлово-комунальних послуг». Результати цього дослідження можуть стати основою для формування міграційної політики України за європейськими стандартами. Визнання та престиж України у світі залежать від чіткості та обґрунтованості міграційної політики, від подальшого розвитку і ефективності міграційних процесів.

Ключові слова: міграційні процеси, робоча сила, внутрішньо переміщені громадяни, бюджетні програми, тимчасове розміщення, дискримінація, соціальний захист населення.

На социально-экономическое развитие страны, ее территориальную целостность и национальную безопасность большое влияние имеют миграционные процессы. Проблема миграции населения является ак-

туальною для України. Стаття посвящена аналізу міграційних процесів населення і їх впливу на економіку країни. Проаналізовано зміст основних механізмів регулювання міграційних потоків. Представлено аналіз динаміки і сучасного стану процесу міграції населення. На основі представленого аналізу запропоновано напрями удосконалення системи регулювання міграції населення. Розглянуто причини виникнення позитивних і негативних наслідків міграції населення. Вивчено думки фахівців по цій проблемі. Стаття містить прогнози тенденцій міграційних процесів. Проведено аналіз міграційних процесів в Україні. Представлено результати аналізу динаміки і сучасного стану міграційних процесів. Оцінено вплив внутрішньої міграції на економіку країни. На основі представленого аналізу запропоновано напрями удосконалення системи регулювання внутрішньої міграції. Розширено представлення про основні принципи і напрями державної міграційної політики, яких повинно дотримуватися уряд України в час її формування. В статті проаналізовано кількість переміщених осіб, які потребують допомоги за період 2016-2020 рр. на прикладі Управління соціальної захисту населення Ясинуватської райдержадміністрації. Проведено дослідження динаміки виплати щомісячної адресної допомоги в розрізі контингенту отримувачів на території Ясинуватського району Донецької області, які переміщуються з тимчасово окупованої території і районів проведення антитерористичної операції за період 2016-2020 рр. Вивчено тенденції динаміки основних показників виконання бюджетної програми 2501480 «Предоставление ежемесячной адресной помощи внутренне перемещенным лицам для покрытия расходов на проживание, в том числе на оплату жилищно-коммунальных услуг». Результати цього дослідження можуть стати основою для формування міграційної політики України за європейськими стандартами. Признання і престиж України в світі залежать від чіткості і обґрунтованості міграційної політики, від подальшого розвитку і ефективності міграційних процесів.

Ключевые слова: міграційні процеси, робоча сила, внутрішньо переміщені громадяни бюджетні програми, тимчасове розміщення, дискримінація, соціальної захисту населення.

Migration processes have a great impact on the socio-economic development of the country, its territorial integrity and national security. The problem of population migration is a topical one for Ukraine. The article is devoted to the analysis of population migration processes and their impact on the country's economy. The content of the main mechanisms of regulating migration flows is analyzed. The analysis of the dynamics and the current state of the population migration process is presented. On the basis of the presented analysis the directions of improvement of the system of regulation of population migration are proposed. The reasons for the positive and negative effects of migration are examined. The opinions of experts on this problem are studied. The article contains forecasts of migration trends. An analysis of migration processes in Ukraine is conducted. The results of the analysis of the dynamics and current state of migration processes are presented. The impact of internal migration on the country's economy is assessed. On the basis of the analysis presented, directions for improving the system of internal migration regulation are proposed. The main principles and directions of the state migration policy to be followed by the government of Ukraine during its formation have been broadened. The article analyses the number of displaced persons in need of assistance for the period 2016-2020 by the example of the Social Protection Department of Yasynuvata Rayon State Administration. A study was conducted on the dynamics of monthly targeted assistance payment in the context of the contingent of recipients in Yasynuvata district of Donetsk region, who are displaced from the temporarily occupied territory and areas of the anti-terrorist operation for the period 2016-2020. Trends in key performance indicators of budget programme 2501480 "Monthly targeted assistance to internally displaced persons to cover living costs, including housing and utilities" were investigated. The results of this study may become the basis for the formation of Ukraine's migration policy according to European standards. The recognition and prestige of Ukraine depends on the clarity and soundness of its migration policy and on the further development and efficiency of its migration processes.

Keywords: migration processes, labour force, internally displaced citizens budget programmes, temporary accommodation, discrimination, social protection.

Постановка проблеми. Структура населення України формувалася під впливом історичних фактів і соціально-економічних факторів. Міграційні, етнічні та демографічні процеси неодноразово докорінно змінювали біосоціальну структуру українських просторів. Напрямок і інтенсивність цих процесів залежали від багатьох природних і соціальних факторів. Міграційні переміщення визначалися зміною кліматичних умов, виснаженням або пошуком нових природних ресурсів, геополітичними змінами, економічними кризами, військовими конфліктами, дискримінаційною внутрішньою політикою тощо.

Масштаби міграції в Україні на теперішній час носять глобальний характер і ставлять завдання, успішне вирішення яких великою мірою впливають на соціально-економічний розвиток країни, рівень і якість життя населення, територіальну цілісність та національну безпеку. Тому дослідження впливу міграційних процесів населення на суспільство є вельми актуально.

Аналіз останніх досліджень і публікацій Висвітлення важливих проблем із масової вимушеної міграції населення України було розкрито у дослідженнях українських науковців, табл. 1.

Таблиця 1

Основні напрями дослідження проблем вимушеної міграції громадян України

Автор	Основні напрями дослідження
О. Скрипник [1]	Розкрито сутність поняття «внутрішньо переміщені громадяни». До внутрішньо переміщених громадян запропоновано віднести вимушених переселенців, які залишили домівки, щоб зберегти власне життя та життя близьких, для уникнення насилля та політично мотивованого переслідування за свої переконання
Е. Лібанова	Обґрунтування необхідності ефективної державної політики підтримки вимушених переселенців. Доведено, що одним із головних пріоритетів у державній політиці є зміцнення співпраці всіх верств українського суспільства для розбудови ефективної системи підтримки вимушених переселенців, що повинно ґрунтуватися на результатах наукових досліджень
І. Акімова [3]	Досліджено, що виникає необхідність створення державою механізму фінансування витрат на тимчасове розміщення вимушених переселенців
Т. Ягланд [4]	Визначено, що Україна вживає необхідні заходи для захисту найбільш уразливих верств населення та їх прав

Вчені І. Гнибіденко, С. Гриневич, А. Кравченко, О. Заклекта, І. Реліна зробили вагомий внесок у вирішення проблеми щодо обліку і регулювання міграційних процесів, але залишились невирішеними проблеми щодо обліку і регулювання процесів міграції населення на сході України.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Державна політика України спрямована на реалізацію комплексних програм соціального захисту незахищених верств населення. З 2014 р. до таких верств населення України належать громадяни, які були вимушені покинути своє постійне місце проживання на окупованій частині Донецької та Луганських областей, Автономної Республіки Крим і м. Севастополя, тобто населені пункти та території на яких органи державної влади тимчасово не здійснюють свої повноваження та населені пункти, що розташовані на лінії зіткнення. Майже півтора мільйона громадян України покинули свої домівки і виїхати на підконтрольну українській владі територію в пошуках захисту, а часто і просто порятунку. При цьому, внутрішньо переміщені громадяни (далі – ВПО) зіткнулися з численними проблемами, серед яких є пошук місця тимчасового проживання, одержання кваліфікованої медичної допомоги, оформлення, переоформлення документів, що засвідчують особу, підтвердження спеціального статусу осіб з інвалідністю або пенсійного забезпечення [5].

Отже, виникає необхідність визначення особливостей реалізації захисту та державної підтримки при виконанні бюджетної програми, яка діє у межах соціальної політики України щодо підтримки ВПО.

Формулювання цілей статті. Метою дослідження розробка пропозицій щодо покращення обліку і регулювання міграційних процесів на Сході України на основі проведення аналізу кількості облікованих осіб на території Донецької області Ясинуватського району та динаміки виплат щомісячної адресної допомоги в розрізі контингенту отримувачів.

Виклад основного матеріалу дослідження. Сучасний стан суспільного життя характеризується активізацією внутрішніх (внутрішньорегіональних і міжрегіональних) та міждержавних міграційних процесів.

Внутрішня міграція, не впливаючи на зміну чисельності населення країни, призводить до збільшення соціального напруги в суспільстві та підвищення рівня безробіття. Обсяги та спрямованість внутрішньодержавних міграцій зумовлюються значною мірою територіальними відмінностями у соціально-економічному розвитку, різним рівнем життя населення, його структурою, політичними факторами та ін.

Політичні події, що розпочалися в Україні в 2013 р., викликали необхідність регулювання міграційних процесів на державному рівні. Урядом України з метою соціальної підтримки та фінансової допомоги внутрішньо переміщеним сім'ям (особам) у жовтні 2014 р. було прийнято Постанову Кабінету Міністрів України № 505 «Про надання щомісячної адресної допомоги внутрішньо переміщеним особам для покриття витрат на проживання, в тому числі на оплату житлово-комунальних послуг» [6]. На виконання діючої постанови зареєстровані, як внутрішньо переміщені особи пенсійного віку, особи з інвалідністю, діти з інвалідністю та інші особи, які пере-

бувають у складних життєвих обставинах, мають право на отримання соціальних послуг за фактичним місцем проживання чи перебування, основними серед яких є:

- щомісячна допомога на сплату житлово-комунальних послуг для тимчасового проживання всіх членів родини;
- забезпечення соціальним та медичним пакетом послуг від благодійних організацій;
- відновлення соціальних виплат і пенсії за фактичним місцем проживання, якщо громадянин має інший статус;
- продовження освіти, в тому числі за рахунків держави;
- отримання місця в дитячому садку і школі для дітей-переселенців;
- одержання матеріальної допомоги громадянам, які опинилися у складних життєво-побутових умовах.

Метою органів соціального захисту є реалізація державної політики на досягнення соціального захисту сімей, що опинилися в складних життєвих обставинах, зокрема через низькі доходи. Звернувшись, громадяни отримують своєчасну та професійну допомогу,

включаючи фінансову, яка спрямовується на швидкий вихід із кризи та подолання тимчасових, складних, життєвих обставин.

Проаналізовано на прикладі Управління соціального захисту населення Ясинуватської райдержадміністрації кількість переміщених осіб за період 2016–2020 рр., які потребують допомоги, табл. 2.

Спостерігаємо, що починаючи з 2016 р. на території Ясинуватського району відбулася масова міграція населення з тимчасово окупованої території. У період 2016–2020 рр. відстежується облікована чисельність більш ніж 7 тисяч осіб, з них вагома частина це працездатне населення та неповнолітні діти.

Згідно діючого законодавства органи соціального захисту виконують функцію з одержання державного фінансування на потреби переміщених осіб та членів їх сімей з обов'язковим звітування про виконання, витрачання обсягів державних асигнувань у звітності державних органів казначейської служби України.

Фактичні дані щодо кількості осіб, що звернулись за допомогою, по управлінню в розрізі категорій отримувачів наведено у табл. 3.

Таблиця 2

Динаміка кількості облікованих осіб на території Донецької області Ясинуватського району, які переміщуються з тимчасово окупованої території та районів проведення антитерористичної операції за період 2016–2020 рр. в розрізі категорій отримувачів

Рік	Обліковано осіб	Обліковано сімей	У тому числі				Темп росту осіб, % відносно 2016 р.
			Працездатних осіб	Дітей	Осіб з інвалідністю	Пенсіонерів	
2016	7350	6451	3195	2966	176	1013	
2017	7669	6692	3295	2935	193	1246	4%
2018	7312	6128	3201	2937	199	975	-0,5%
2019	7313	6127	3198	2773	199	1143	-0,5%
2020	7311	6128	3185	2688	198	1458	-0,5%

Джерело: складено на основі статистичних даних УСЗН Ясинуватської РДА

Таблиця 3

Динаміка виплати щомісячної адресної допомоги на території Донецької області Ясинуватського району, які переміщуються з тимчасово окупованої території та районів проведення антитерористичної операції за період 2016–2020 рр.

Рік	Отримують допомогу осіб	Отримують допомогу сімей	У тому числі				Темп росту осіб, % відносно 2016 р.
			Працездатних осіб	Дітей	Осіб з інвалідністю	Пенсіонерів	
2016	1144	1108	514	365	35	230	
2017	1306	1206	655	404	35	212	14%
2018	1483	1318	693	574	26	190	29%
2019	1170	903	551	401	27	191	0,2%
2020	1045	878	489	378	27	231	-8%

Джерело: складено на основі статистичних даних УСЗН Ясинуватської РДА

З наведеної інформації можливо зробити висновок, що кількість громадян які потребують фінансової підтримки від держави майже у 4,5-5 разів є меншою від кількості тих, хто звернувся, за встановленням статусу «Внутрішньо переміщена особа», що є позитивним моментом та свідчить про те, що більшість вимушених переселенців є заможні громадяни та не потребують допомоги з боку держави.

Тобто, громадяни мають у володінні житлові приміщення на підконтрольній території України або є власниками депозитних рахунків у загальних розмірах більших ніж закріплено на законодавчому рівні.

Також, спостерігається тенденція зменшення кількості потребуючих щомісячної грошової допомоги на проживання про це свідчить від'ємний показник «Темпу росту», отже вимушені громадяни поступово налагодили свій побут та не потребують фінансової підтримки та турботи з боку держави.

Практичний досвід УСЗН Ясинуватської РДА свідчить про ефективне функціонування програм соціальної політики, які направлені на задоволення соціальних, матеріальних, побутових та психологічних послуг ВПО. Досліджено, що УСЗН Ясинуватської РДА виконує функцію з одержання державного фінансування на потреби ВПО та членів їх сімей з обов'язковим звітування про виконання, витрачання обсягів державних асигнувань у звітності державних органів казначейської служби України.

На виконання Постанови Кабінету Міністрів України № 505 «Про надання щомісячної адресної допомоги внутрішньо переміщеним особам для покриття витрат на проживання, в тому числі на оплату житлово-комунальних послуг» затверджується початкові кошторисні призначення за бюджетною програмою 2501480 «Надання щомісячної адресної допомоги внутрішньо переміщеним особам для покриття витрат на проживання, в тому числі на оплату житлово-комунальних послуг» [6].

Досліджено тенденції динаміки основних показників виконання цієї бюджетної програми на основі даних УСЗН Ясинуватської РДА протягом 2016–2020 рр. Так, при плануванні розрахунків видатків за бюджетною програмою з 2016 р. спостерігається тенденція до збільшення фінансування з бюджету держави для охоплення всіх потребуючих верств населення.

Встановлено, що за напрямками фінансової соціальної підтримки ВПО залучено великий обсяг надходжень з бюджету дер-

жави для коригування додаткової потреби в наданні матеріальної допомоги протягом 2016–2020 рр., що підтверджує збільшення чисельності постраждалих від збройного конфлікту на сході України [7]. При цьому, спостерігається тенденція збільшення обсягів фактичного виконання Бюджетної програми, яка підтверджується перевиконанням на 1,45% фактичних видатків на фінансування матеріальної допомоги ВПО у 2020 р. порівняно з показниками 2016 р., що підтверджує, що протягом збройного конфлікту на сході України переміщені громадяни не облаштували свого повноцінного побуту.

Таким чином, можна стверджувати, що громадяни з числа ВПО за різними обставинами одержали допомогу з бюджету країни, надавши неправдиву, неповну, неправомірну і неякісну інформацію про свій фінансовий, матеріальний стан, житлові приміщення, депозити на рахунках банківських установ, автомобілі, кількість зареєстрованих за адресою громадян, тощо. За таких обставин, з одного боку ми спостерігаємо, про всіляку підтримку державою незахищених верств населення з числа переміщених громадян України, а з іншого боку – про наявність серед ВПО таких громадян, що неправомірно отримують адресну допомогу. При цьому, отримавши надмірну грошову допомогу такі громадяни не поспішають її повертати, навіть при виявленні факту порушення законодавства України.

Працівники соціальних установ ведуть постійну інформаційно-роз'яснювальну роботу з такими громадянами для здійснення погашення, утримання грошових призначень для повернення фінансування до бюджету держави в найкоротші терміни. Установи соціального захисту збільшують свої видатки та освоюють нові напрямки діяльності, але важливим залишається питання щодо цільового використання коштів.

Висновки. Переселення громадян відбувається з різних причин, але головною є проведення воєнних дій, які неможливо контролювати. Щоб зупинити міграцію населення на Сході країни, потрібно створити комфортні умови для проживання людей. Необхідно розробити якісний план покращення політики та реформ в нашій країні, і, як наслідок, проблема вимушеної міграції буде припинено.

Внутрішня міграція, не впливаючи на зміну чисельності населення країни, призводить до збільшення соціального напруження в суспільстві та підвищення рівня безробіття. Встановлено, що проблема обліку і регулювання міграцій-

них процесів є надзвичайно важливою і вирішувати її потрібно якнайшвидше. Необхідно і далі надавати державою підтримку незахищених верств населення з числа переміщених громадян України. Працівники соціальних

установ повинні постійно вести інформаційно-роз'яснювальну роботу серед громадян. Результати цього дослідження можуть стати основою для формування міграційної політики України за європейськими стандартами.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Історія європейської інтеграції : навчальний посібник / О.М. Скрипник. Умань : ВПЦ «Візаві», 2019. 370 с.
2. Либанова Е.М. Вимушене переселення з Донбасу: масштаби та виклики для України. URL: <http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/73424/04-Libanova.pdf?sequence=1> (дата звернення: 10.04.2021).
3. Акімова І. Стрес-тест–2017: (не)прохідність для економіки України. URL: <https://zn.ua/ukr/macrolevel/stres-test-2017-ne-prohidnist-dlya-ekonomiki-ukrayini-ninishniy-rik-zhorstko-protestuye-vladu-na-yiyi-zdatnist-stvoriti-realniy-maydanchik-dlya-zrostannya-nacionalnoyi-ekonomiki-.html> (дата звернення: 10.04.2021).
4. Генсек Совета Европы рассказал о рисках для демократии и прав человека в Украине. URL: <https://www.eurointegration.com.ua/rus/news/2016/04/27/7048508/> (дата звернення: 10.04.2021).
5. Беззуб І. Урегулювання правового становища внутрішньо переміщених осіб на території України. Центр досліджень соціальних комунікацій НБУВ. URL: <http://nbuviar.gov.ua/index> (дата звернення: 01.03.2021).
6. Постанова Кабінету Міністрів України № 505 від 01 жовтня 2014 року «Про внутрішньо переміщених осіб». Дата оновлення: 24.08.2019. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/505-2014-%D0%BF>
7. Подлужна Н.О., Гук Г.В. Особливості реалізації бюджетної програми підтримки внутрішньо переміщених громадян в Україні. Збірник тез доповідей учасників XVIII Всеукраїнської наукової конференції «Розвиток системи обліку, аналізу та аудиту в Україні: теорія, методологія, організація». Київ : ДП «Інформ.-аналіт. агентство», 2020. С. 252–255.

REFERENCES:

1. Istorya yevropejskoyi integraciyi: navchalnij posibnik (2019) / O.M. Skripnik. Uman: VPCz «Vizavi», 370 p.
2. Vimushene pereselennya z Donbasu: masshtabi ta vikliki dlya Ukrayini. URL: <http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/73424/04-Libanova.pdf?sequence=1>
3. Stres-test–2017: (ne)prokhidni`st dlya ekonomiki Ukrayini. URL: <https://zn.ua/ukr/macrolevel/stres-test-2017-ne-prohidnist-dlya-ekonomiki-ukrayini-ninishniy-rik-zhorstko-protestuye-vladu-na-yiyi-zdatnist-stvoriti-realniy-maydanchik-dlya-zrostannya-nacionalnoyi-ekonomiki-.html>
4. Gensek Soveta Evropy rasskazal o riskakh dlya demokratii i prav cheloveka v Ukraine. URL: <https://www.eurointegration.com.ua/rus/news/2016/04/27/7048508/>
5. Bezzub I. Uregulyuvannya pravovogo stanovishha vnutrishn`o peremi`shhenikh osib na teritoriyi Ukrayini. Czentr doslidzhen soczialnikh komunikaczij NBUV. URL: <http://nbuviar.gov.ua/index>
6. Postanova Kabinetu Ministriv Ukrayini № 505 vid 01 zhovtnya 2014 roku «Pro vnutrishno peremi`shhenikh osib». Data onovlennya: 24.08.2019. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/505-2014-%D0%BF>
7. Podluzhna N.O., Huk H.V. (2020) Osoblyvosti realizatsii biudzhethnoi prohramy pidtrymky vnutrishno peremishchenykh hromadian v Ukraini. Zbirnyk tez dopovidei uchasnykiv XVIII Vseukrainskoi naukovoї konferentsii «Rozvytok systemy obliku, analizu ta audytu v Ukraini: teoriia, metodolohiia, orhanizatsiia». Kyiv: DP «Inform.-analit. ahentstvo».